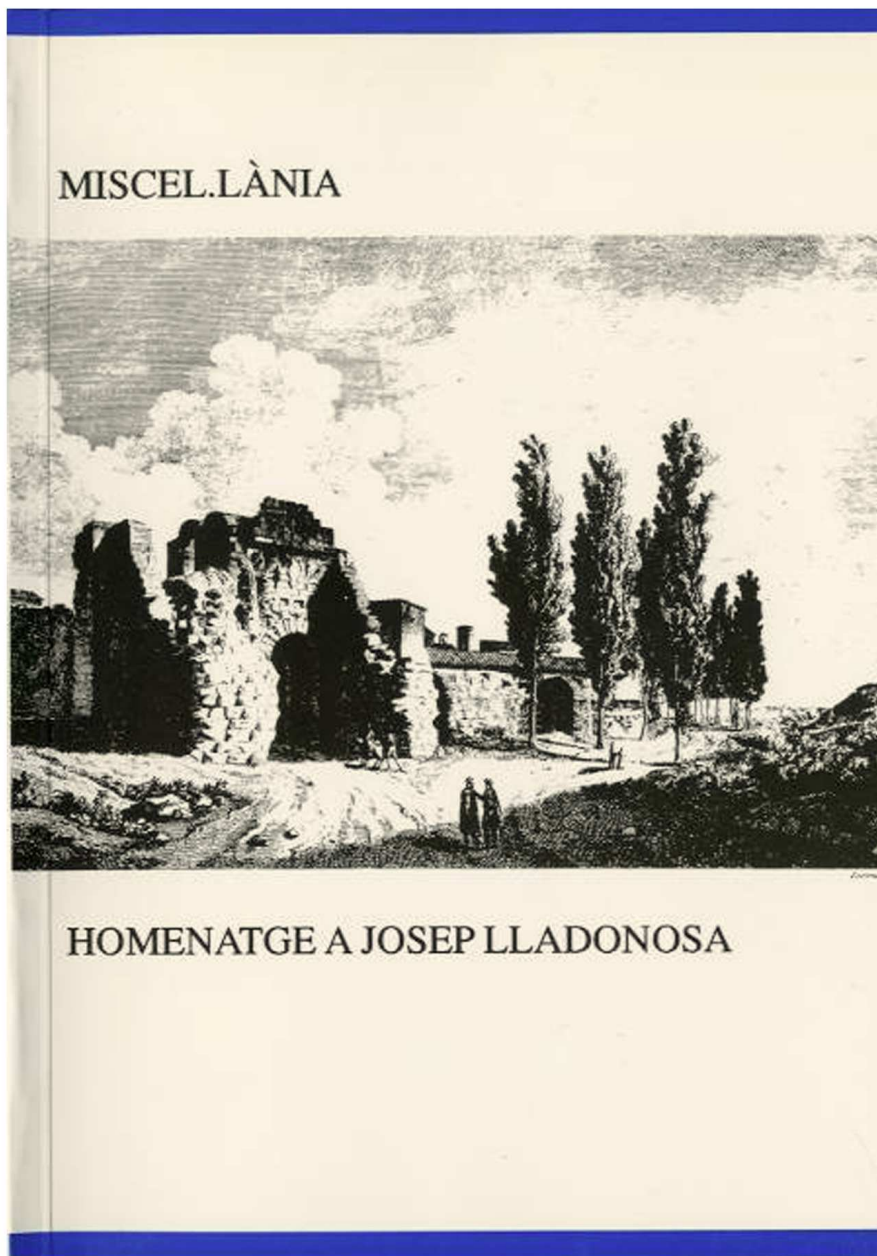

JOSEP LLADONOSA, HISTORIADOR DE LA CATALUNYA DE PONENT. ÈPOQUES MODERNA I CONTEMPORÀNIA

per Enric Vicedo i Rius*

És difícil, donada la no especialització de Josep Lladonosa en unes èpoques concretes, referir-se només a la seva obra pel que fa als darrers cinc-cents anys. En tot cas, ens referirem amb exemples concrets a la seva metodologia i visió històrica d'aquestes èpoques, però sense oblidar els trets generals de l'obra del nostre autor.

D'antuï, cal situar-se en el moment cultural en què va escriure les seves obres més fonamentals. Lleida no era una ciutat universitària. Ara és relativament fàcil poder obtenir assessorament universitari i accedir als arxius per tal d'endegar una recerca històrica. En aquells moments la norma era la pràctica sequera investigadora pel que fa als segles moderns i contemporanis. Lladonosa volia treure de la foscor -o de l'oblit- el nostre passat. Ell era conscient de les limitacions que un investigador sol tenia a l'hora d'enfrontar-se a la història de les terres de Lleida. Malgrat l'existència d'alguns estudis previs, eren tants els buits que calia cobrir que, en bona lògica, algunes parts de la seva obra només serien el dibuix d'un marc general, que podia servir de punt inicial per a possibles estudis. Aquest seria el cas, precisament, de la part dedicada a la història contemporània, on només oferia un marc general¹.

Lladonosa és un historiador a mig camí entre la tradició d'autors com Soldevila i els nous corrents -Vicens i Vilar-. D'una banda el podem definir com un historiador no especialitzat en cap època -encara que algunes són

*. Estudi General de Lleida

1. LLADONOSA, J. *Història de la Diputació Provincial de Lérida*. 2 vols. Lleida (1974); i *Història de Lleida*. vol.2. Tàrraga (1974).

més tractades que altres-, però d'altra banda no es limita a la simple narració. Des de la perspectiva actual, en què l'especialització és un element fonamental del món universitari amb els avantatges que comporta i amb els problemes que se'n deriven, colpeix profundament la dispersió d'interessos de Josep Lladonosa². Però no trobem, en cap cas, dispersió en el seu objectiu fonamental: analitzar la història de les terres de Ponent. Cap historiador actual hauria reeixit un article com el que publicà a *Lleida: problema i realitat*. Perquè l'interès de Lladonosa per totes les èpoques i temàtiques li permetia de trobar fils conductors que li feren possible formular unes tendències històriques. D'altra banda, per al futur historiador, fos quin fos el tema, podria tenir un mínim d'informació i de referències bibliogràfiques³. El caràcter d'historiador de transició entre dues situacions historiogràfiques permeté aquestes possibilitats.

Però, a més, la seva tasca divulgadora és força important, i ens ajuda a entendre que, per a ell, allò important no era el coneixement en si, sinó la socialització d'aquest⁴.

A partir de les seves obres volem analitzar quina era la seva manera de treballar la història i quina fou la visió de la història de Lleida que clarament formulà.

El mètode de treball

Lladonosa, com a historiador autodidacta, estava clarament influenciat per les obres publicades o que s'anaven publicant. Però el nostre autor publica algunes de les seves obres més fonamentals quan ja havien entrat en acció historiadors que, allunyats del positivisme, intentaven anar cap a una història renovada, integradora. Indubtablement Vicens Vives i Pierre Villar són els caps visibles d'aquesta renovació i Josep Lladonosa es veié

2. Vegeu la varietat de treballs que havia publicat fins 1974. XXXV *Exposición bibliográfica leridana. Bibliografía de Don José Lladonosa Pujol*. IEI. Lleida (1974).

3. Només un botó com a mostra de la seva amplitud d'interessos i perspectives: LLADONOSA, J. *Urbanisme i fortificacions a Lleida, després dels setges de 1646 i 1647 (estudi a través dels gravats de l'època)*, en *Les terres de Lleida al segle XVII*, pp. 335-367. IEI. Lleida (1984).

4. Algunes de les seves aportacions recents de divulgació històrica serien: LLADONOSA, J. *Els carrers i places de la Lleida actual amb més pes històric*. Col. "La Banqueta" núm. 2. Paeria. Lleida (1983); o *La ciutat de Lleida en el segle XVI, l'humanisme universitari. La màxima realització cultural*, en *La ciutat de Lleida a l'època moderna (s. XVI-XVIII)*, pp. IV-XI. Suplement de *L'Avenç* núm. 55 (desembre 1982).

influenciat per ells⁵, encara que decisivament per Vicens Vives.

És fàcil adonar-se de la modernitat en la metodologia històrica emprada per Josep Lladonosa. L'objectiu de la seva tasca no és la determinació dels fets històrics, puntuals i concrets, com faria qualsevol vell historiador positivista. Lladonosa ha recollit, en la seva vida, el volum més important d'esdeveniments ocorreguts a la Catalunya de Ponent. La narració i la descripció són aspectes abundosos en la seva obra. Però tot plegat ho posa al servei d'entendre, d'explicar, les transformacions socio-econòmiques i culturals de les terres de Lleida. L'explicació és l'objectiu fonamental de la ciència històrica, sense ella és inútil avançar en la construcció d'una ciència. I Lladonosa descriu, explica i cerca les tendències duradores i les ruptures. En analitzar qui controlava la Diputació lleidatana durant la revolució liberal, escriu:

La Diputació de Lleida, progressista o moderada, tostemps estigué regida en majoria per terratinents. Tot i això, la seva economia anà sempre lligada al capitalisme català, car mai no deixà de secundar la trajectòria proteccionista de la burgesia industrial⁶.

Per tant, estudia la dinàmica històrica. I, lluny d'un localisme tronat, sempre s'interessa pel paper de les terres de Ponent en el conjunt de la història de Catalunya. I tot això s'esdevé en uns moments en què la història barcelonina pesa molt en la interpretació de les transformacions catalanes. Lladonosa és més a prop de la manera actual d'entendre el concepte de Catalunya que del concepte clàssic on la capital, pel que fa a les dinàmiques comercial i industrial, i la Catalunya de les masies (*la Catalunya vella*), respecte de les problemàtiques socials, eren els marcs referencials quasi exclusius.

Només aquells que necessiten veure sèries numèriques i gràfics poden no copsar que Lladonosa és un historiador de transformacions i no de moments puntuals i concrets. Vilar, quan el 1954⁷ es pronunciava a favor de la utilització de sèries, ho feia, fonamentalment, perquè aquestes

5. *Les Biografies catalanes o Catalunya dins l'Espanya Moderna* influïren positivament en el nostre autor.

6. LLADONOSA, J. *El bienni progressista a Lleida (1854-1856)*. "Serra d'or", pp. 479-480. Montserrat (1975).

7. VILAR, P. *Geografía e historia estadística. Historia social y técnicas de producción, a Crecimiento y desarrollo*. Barcelona (1964).

juntament podien contribuir a analitzar la dinàmica històrica des d'una perspectiva de continuïtat i ho deia com a resposta a alguns estudis que comparaven èpoques llunyanes i en deduïen continuïtats o ruptures sense conèixer la dinàmica entre els moments cosiderats. Sense negar la utilitat de la *història serial*, cal tenir en compte que no és l'única manera d'analitzar la dinàmica social. Per exemple, la seva monumental *Història de Lleida* escaparia a les crítiques de Vilar, donat que Lladonosa, justament, és un home preocupat per conèixer les continuïtats i discontinuïtats de la història de les terres de Lleida per la via de la documentació generalment no xifrada, però analitzada moment a moment, conjuntura a conjuntura. Per exemple, en parlar del segle XVI, escriu:

Som del parer que el tradicionalisme medieval, a desgrat de totes les reformes, subsistí sempre a les Escoles lleidatanes. Amb tot, un període humanístic, amb escola pròpia, existí a Lleida durant la segona meitat del segle XVI, cosa que ha motivat el títol d'aquest treball, període que es perllongarà durant el segle XVII, malgrat la catastròfica guerra dels Segadors⁸.

L'interès de l'obra que comentem rau en la capacitat de relacionar societat, economia, institucions i cultura⁹. El seu treball sobre el bandolerisme mostra, per exemple, la constel·lació de factors que provocaren aquest fenomen:

Quant a Lleida en particular i comarques circumveïnes, contribuï a l'acreciment progressiu del bandolerisme, la problemàtica dels cereals, tema que tenim en estudi, dificultada per la barrera duanera a la ratlla d'Aragó. Els comptes de l'Almudí ho confirmen amb força dramàtica. També, l'emigració a gran escala dels gascons, nom amb què hom denominava tots els provinents del sud de França, compresos àdhuc els aranesos i els andorrans. A vegades era difícil de distingir els bandolers "gavatxos" dels grups de pastors pirinencs que venien amb llurs ramats a hivernar als plans de la Llitera i l'Urgell¹⁰.

8. LLADONOSA, J. *La ciutat de Lleida en el segle XVI. L'humanisme universitari, la màxima realització cultural*, p.VII.

9. No insistiré en aquest aspecte que ja vaig analitzar anteriorment; *Homenatge a Lleida: Problema i realitat, Ressò de Ponent*. Lleida (desembre, 1987).

Aquestes poques ratlles, a més d'analitzar les causes del bandolerisme, permeten veure les relacions de Catalunya amb Aragó i el paper intercomunicador dels Pirineus -allunyant-se del caràcter de frontera que assenyalaria el determinisme geogràfic-.

La imbricació social de les bandositats és molt clara en el seu estudi. Lluites entre grups benestants lleidatans i la seva incidència en l'Estudi General són dos exemples d'aquest fet. Xavier Torres¹¹ ha mostrat com la pràctica política per a la resolució de conflictes prenia una doble via: la legal i la violència organitzada. Pel que fa a les terres de Lleida, l'obra de Lladonosa ha estat motiu de citació sistemàtica.

Però reconèixer aquestes tendències de la seva metodologia no significa que les hagués desenvolupades totes en igual grau ni tampoc que ho hagués fet per igual en totes les seves obres. I, lògicament, Lladonosa té els seus fils conductors: la demografia i l'urbanisme són dos eixos importants de la seva reflexió. La integració d'aquests dos aspectes en l'anàlisi de l'evolució socio-econòmica de la ciutat de Lleida permet delimitar les conjuntures d'expansió i les de crisi. Lògicament, els fets militars es relacionen amb demografia i urbanisme. A partir, per exemple, dels fets de 1707 analitza les repercussions en la configuració urbana: les exigències de l'exèrcit borbònic implicaren l'expulsió dels veïns de la zona alta de les parròquies de Sant Andreu i Sant Joan, els quals crearen el barri del Canyeret. Aquests entrebancs de les noves autoritats implicaren manifestacions populars per exigir vivendes. Aquesta interrelació entre fets concrets i transformacions socials no és infreqüent en l'obra de Lladonosa.

Un altre tret característic de la seva forma de treballar és l'escrupolosa citació dels treballs en què es basa part del contingut dels seus llibres. Aquest fet revela, per la seva part, la humilitat, la consciència de formar part del col·lectiu d'historiadors catalans i de les terres de Lleida, malgrat un moment cultural difícil. Qualsevol estudiós que vulgui conèixer una historiografia de les terres de Lleida haurà d'anar, necessàriament, a les notes a peu de pàgina dels seus llibres, especialment a les de la *Història de Lleida*, la qual es troba plena d'estats de la qüestió pel que fa a problemàtiques diverses.

10. LLADONOSA, J. *El bandolerisme a la Catalunya occidental (1473-1616)*, p.5. *Episodis de la Història*. Barcelona (1972).

11. TORRES, X. *Nyerros i cadells: Bàndols i bandolerisme a la Catalunya d'Antic règim (1590-1640)*. Tesis doctoral inèdita. U.A.B. (1988).

Però no és només un estar al dia. De la seva obra se'n dedueix una profunda sensibilitat cap a temàtiques noves que es començaven a treballar. Els seus treballs sobre el bandolerisme o sobre les Germanies lleidatanes¹² mostren que era sensible a les noves temàtiques. Ésser autodidacta no tan solament li serveix de formació com a historiador i d'obtenció d'informació, sinó que li suggereix l'anàlisi concreta de temes nous.

*Els menestrals lleidatans, sobretot els forasters nouvinguts, havien iniciat un moviment que anava prenent força mentre es barallaven els caps oligàrquics. Per això aquests, quan s'adonaren del perill d'una revolta popular si s'unien tots els artesans, deixaren els odís de clan i es posaren al costat dels prohoms més assenyats que regien la Paeria. (...) No oblidem la gran aflluència de valencians a l'Estudi lleidatà. També és interessant el fet que sovint repercutien a Lleida tota mena de problemes socials i econòmics que partien de València*¹³.

Indubtablement, l'Estudi General era ressò de les problemàtiques cíviques i de les que afectaven el conjunt dels països de parla catalana.

Una visió de la història de Ponent

La pràctica històrica de Lladonosa li ha permès elaborar una interpretació general de la història de Lleida, que gira entorn de les següents realitats:

1) La història de Lleida és com una capsula de resonància dels conflictes i les transformacions de Catalunya. Però la seva anàlisi no se centra només en la ciutat de Lleida. La seva preocupació es dirigeix al conjunt de les terres de Ponent, en les quals Lleida hi jugà un paper central. El seu localisme ben entès li permet elaborar monografies sobre poblacions concretes que reflecteixen les problemàtiques generals catalanes a escala local¹⁴:

12. LLADONOSA, J. *Les germanies a Lleida*. "Serra d'Or", pp. 781-784. Montserrat (1969).

13. LLADONOSA, J. *Les germanies ...*, p. 782.

14. Possiblement la més celebrada de les seves monografies locals sigui *Història, a Almacelles, visió d'un poble*, pp. 55-154. Montserrat (1970).

*La gran guerra dels anys 1640-1652, catastròfica i desoladora, però, farà impossible la pervivència d'Almacelles i els altres llocs dels planells de la Cerdera a la Clamor Salada. Com veurem, la despoblació s'estendrà també al Segrià, a la Llitera i a l'Urgell*¹⁵.

2) La ciutat de Lleida ha tingut i té una orientació cap al mar, però sense oblidar els estrets lligams amb el Pirineu i la Catalunya sota administració aragonesa.

*Ens adonem també que alguns d'aquests cognoms (dels repobladors després de la Guerra dels Segadors) es troben entre els repobladors del segle XII. No ens ha de fer estrany, car l'emigració de gascons, aranesos i altribagorçans a Lleida és un fenomen propi de tot temps, una tendència secular i sense cap mena de dubte d'origen prehistòric. Tot i això, el moviment migratori de gascons, aquesta vegada adquirí proporcions massives, com a bona part del Principat*¹⁶.

*Tot i aquest estacionament, a la segona meitat del segle XIX hi hagué progrés demogràfic, car els buits que s'anaven produint eren omplerts, en llur majoria, per persones procedents d'Aragó, obeint a un fenomen secular de desplaçament ja insinuat. I atès que els nouvinguts, pagesos i menestrals, procedien de pobles de parla dialectal afí a la catalana, tals migracions no eren ni han estat mai perceptibles. Aquesta tendència Aragó-Lleida i Lleida-Barcelona, tan antiga i persistent, ha atorgat a la nostra ciutat una categoria de centre assimilador d'un abast incalculable i no gens estudiat fins ara. És un factor que tampoc no es pot menysprear per a comprendre el caràcter lleidatà*¹⁷.

Aquest paper de Lleida com a lloc d'acollida i de repercussió a la resta de Catalunya es veu clarament, també, a nivell cultural, amb la incidència del seu "Estudi General"¹⁸.

15. LLADONOSA, J. *Història*, p. 79.

16. *Les crisis històriques, a Lleida, problema i realitat*, pp. 14-60. Barcelona (1967). La citació és de la pàgina 33.

17. LLADONOSA, J. *Les crisis històriques*, pp. 49-50.

3) Les crisis històriques són un entrebanc per al desenvolupament de Lleida. Les successives recuperacions no signifiquen tornar al punt de partida sinó que impliquen una dinàmica i unes característiques pròpies.

La ciutat setcentista, sorgida per imposició de la Nova Planta, tot i el seu provincialisme imposat, no estigué tampoc mancada d'iniciatives i d'algunes persones de relleu, com hem vist. (...) Si no hagués sobrevingut la invasió napoleònica, amb un fallit assaig d'integració francesa, l'augment demogràfic, junt amb la reestructuració social i econòmica, hauria donat els seus fruits, tant a la ciutat com a les comarques circumveïnes¹⁹.

18. LLADONOSA, J. *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524*. Barcelona (1970). Recentment, una nova versió ampliada ens mostra algunes de les anècdotes d'aquesta institució. LLADONOSA, J. *Anecdolari de l'Estudi General de Lleida (1297-1717)*. Lleida (1988). L'autor justifica aquesta obra pel seu valor documental:

Tots els successos tenen un valor documental: per això van acompanyats de cites i de notes amb les quals hom podrà capir a bastament els diferents aspectes de l'antiga Universitat: els costums, els gustos, les afeccions i les tendències d'una joventut que tampoc no s'allunyava gaire, pel seu fons humà, dels estudiants d'ara (del pròleg a la 1ª versió, reeditat al volum de 1988).

19. LLADONOSA, J. *Les crisis històriques*, p. 44.